УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 373.5:37.013.42

Володимир БОРДЮК,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора
з науково-педагогічної роботи та комунікацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Анотація. *У статті здійснено теоретичне обґрунтування особливостей формування професійної спрямованості здобувачів освіти старшої профільної школи в умовах трансформації сучасного ринку праці, цифровізації суспільства та зростання вимог до професійної мобільності особистості. Розкрито структуру професійної спрямованості здобувачів освіти старшої профільної школи, яка охоплює мотиваційний, ціннісно-смисловий, когнітивний, емоційний і вольовий компоненти. Особливу увагу приділено педагогічним умовам і практичним засобам формування професійної спрямованості в освітньому середовищі профільної школи.*

Практичним результатом дослідження є розроблення програми тренінгових занять для вчителів старшої профільної школи «Формування професійної спрямованості учнів старшої профільної школи: технології, методики, практики», що спрямована на розвиток професійної компетентності педагогів щодо діагностики професійних інтересів, мотивів і здібностей учнів, застосування методик розвитку п'яти компонентів професійної спрямованості, проєктування профорієнтаційних занять, організації професійних проб та педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників.

Ключові слова: *професійна спрямованість, здобувачі освіти, старша профільна школа, професійне самовизначення, профорієнтаційна робота,*

© Бордюк В., 2026

педагогічні умови, структурно-функціональна модель, освітній кар'єрний радник, професійні компетентності вчителя, тренінгова програма.

Abstract. *The article provides a theoretical rationale for the specific features of developing a professional orientation among students in specialized upper secondary schools, considering the transformation of the modern labor market, the digitalization of society, and the increasing demands for individual professional mobility. It outlines the structure of this professional orientation, encompassing motivational, value-meaning, cognitive, emotional, and volitional components. Particular attention is paid to the pedagogical conditions and practical tools for fostering professional orientation within the specialized school environment.*

A practical outcome of the research is the development of a training program for specialized upper secondary school teachers titled «Developing the Professional Orientation of Students in Upper Secondary Specialized Schools: Technologies, Methods, and Practices». The programme aims to enhance teachers' professional competence in diagnosing students' professional interests, motives, and abilities; applying methods to develop the five components of professional orientation; designing career guidance sessions; organizing vocational trials; and providing pedagogical support for upper secondary students' professional self-determination.

Key words: *professional orientation, students, upper secondary specialized school, professional self-determination, career guidance, pedagogical conditions, structural and functional model, educational career adviser, teacher professional competencies, training programme.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується швидкими змінами в соціальній, економічній, технологічній та професійній сферах. Цифровізація, автоматизація виробничих процесів, поява нових професій, трансформація традиційних видів діяльності, мобільність працівників та підвищення вимог роботодавців зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійної підготовки молоді.

У цих умовах завданням старшої профільної школи є не лише формування професійних знань, умінь і навичок, а й становлення особистості як майбутнього кваліфікованого працівника. Важливо, щоб здобувач освіти не просто оволодів певною сукупністю професійних компетентностей, а усвідомлював значущість обраної професії, розумів її суспільну цінність, перспективи професійного розвитку та власні можливості реалізації у професійній діяльності.

Одним із важливих психологічних і педагогічних чинників такого становлення є професійна спрямованість особистості. Саме вона визначає характер ставлення людини до майбутньої професії, її інтерес до професійної діяльності, мотивацію до навчання, готовність до професійного саморозвитку та подальшого професійного зростання.

Особливо актуальною проблема формування професійної спрямованості є для здобувачів освіти в старшій школі, коли доводиться здійснювати перший усвідомлений вибір професійного шляху. І від того, наскільки цей вибір відповідатиме інтересам, здібностям, цінностям та можливостям особистості, значною мірою буде залежати її подальша професійна успішність, задоволеність працею та здатність до професійної адаптації.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема професійного становлення особистості посідає важливе місце у психологічних і педагогічних дослідженнях. Теоретичні засади професійного самовизначення особистості окреслено в працях представників психології розвитку, педагогічної психології, психології праці та професійної педагогіки.

Аналізуючи наукову літературу, можемо зробити висновок, що основною характеристикою структури особистості є її спрямованість. Так, відомий український вчений Григорій Костюк, розглядаючи її як динамічну систему, що керує поведінкою людини та її ставленням до праці, наголошував: *«Спрямованість особистості виявляється в її інтересах, потребах, ідеалах і переходить у стійкі професійні наміри, які спонукають до оволодіння майстерністю»* [4].

Питання професійного самовизначення, мотивації, професійної придатності та розвитку особистості в процесі професійної діяльності досліджували Є. Клімов, Д. Сьюпер, Е. Зеєр, В. Бодров та ін., приділяючи увагу проблемам професійної мотивації, формування професійної ідентичності, розвитку суб’єктності та професійної компетентності особистості.

У працях українських учених наголошується на необхідності створення такого освітнього середовища, в якому здобувач освіти виступає активним суб’єктом професійного розвитку, здатним до самостійного визначення власної освітньої та професійної траєкторії. Зокрема, дослідження Є. Головахи присвячені проблемам життєвого та професійного самовизначення, життєвих перспектив, ціннісних орієнтацій особистості та вибору життєвого шляху. Ю. Саприкін окреслює психологічні чинники професійного самовизначення, як-от професійну самосвідомість, мотивацію, професійні інтереси, здібності, ціннісні орієнтації та психологічну готовність до професійного вибору. О. Лазуренко, А. Стеценко, О. Квашенко характеризують професійне

самовизначення та саморегуляцію як складові професіогенезу особистості – процесу тривалого і динамічного становлення фахівця, що призводить до професійної самореалізації впродовж життєвого і професійного шляху. В. Бордюк [1], Т. Титаренко, В. Ямницький аналізують життєві домагання, життєві перспективи, самореалізацію та життєтворчість особистості. Їхні концепції дають змогу розглядати професійне самовизначення старшокласників не як одноразовий вибір професії, а як частину життєвого проєктування особистості

У працях згаданих вище вітчизняних і зарубіжних учених висвітлюються психологічні та соціальні аспекти спрямованості особистості, обґрунтовуються внутрішні механізми і зовнішні чинники, які сприяють розвитку і функціонуванню цієї властивості, її соціальну зумовленість, що визначає основні напрями поведінки, які зумовлюються актуальними потребами, інтересами, ідеалами, переконаннями та іншими чинниками й залежить від значущості для людини набутих знань, рівня розвитку свідомості та самосвідомості, моральної вихованості, осмислення власного і суспільного досвіду, вміння здійснювати самоаналіз тощо.

Аналіз наукової літератури також дає можливість зробити висновок, що професійна спрямованість як найважливіший структурний компонент загальної спрямованості особистості відіграє провідну роль у розвитку професійної і духовної зрілості, у визначенні життєвих шляхів і планів, у свідомому виборі сфери діяльності, що неабияк сприяє матеріальному, морально-психологічному, ментальному задоволенню своєю професійною діяльністю.

Проте динамічні зміни сучасного ринку праці та соціальні виклики, за Концепцією реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року [3], потребують подальшого дослідження механізмів формування професійної спрямованості здобувачів освіти, зокрема в умовах старшої профільної школи з урахуванням умов цифровізації суспільства, нестабільності соціального середовища та необхідності постійного професійного оновлення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей формування професійної спрямованості особистості у профільній школі; визначення педагогічних умов, методів і засобів її розвитку в сучасному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спрямованість особистості – це система мотивів, що впливає на її діяльність особистості, визначає її вибір і рівень самореалізації. Відповідно *професійну спрямованість особистості* доцільно розглядати як інтегровану характеристику особистості, що відображає

її стійке позитивне ставлення до певної діяльності, усвідомлення її значущості, зацікавленість у професійному розвитку та готовність реалізовувати власні здібності у трудовій сфері.

Професійна спрямованість не формується одномоментно. Вона є результатом тривалого процесу, що розпочинається з появи перших уявлень про професії, продовжується у період професійного самовизначення, однак особливої значущості набуває у процесі профільного навчання.

Структура професійної спрямованості нерозривно пов'язана з провідними сферами особистості, її мотивацією, цінностями, потребами, особливостями пізнавальних та когнітивних процесів, настроями, намірами та вольовою активністю.

Пропонуємо розглянути природу професійної спрямованості на основі системи взаємопов'язаних компонентів [6], що представлені у вигляді структурно-функціональної моделі формування професійної спрямованості здобувачів освіти старшої профільної школи *(див. рис.)*.

У запропонованій структурно-функціональній моделі формування професійної спрямованості здобувачів освіти старшої профільної школи чітко простежується на основі п'яти взаємопов'язаних компонентів, що відображають внутрішню готовність учня до професійного самовизначення. Проаналізуємо їх детальніше:

1. *Мотиваційний компонент* відображає систему мотивів, що спонукають здобувача освіти до оволодіння професією, – інтерес до змісту професійної діяльності, прагнення до самореалізації, бажання бути корисним суспільству, матеріальна мотивація, престиж професії, можливості кар'єрного розвитку.

2. *Ціннісно-смисловий компонент* пов'язаний з усвідомленням особистісної та суспільної значущості професії. Для стійкої професійної спрямованості важливо, щоб майбутній фахівець розумів не лише «що» він робитиме, а й «для чого» здійснюватиме професійну діяльність.

3. *Когнітивний компонент* охоплює систему знань про професію: її зміст, вимоги, умови праці, професійні функції, можливості кар'єрного та особистісного розвитку.

4. *Емоційний компонент* проявляється у позитивному ставленні до професії, емоційному прийнятті професійної діяльності, відчутті задоволення від виконання професійних завдань.

5. *Вольовий компонент* передбачає здатність долати труднощі, проявляти наполегливість, відповідальність, самодисципліну та цілеспрямованість у процесі професійної підготовки.

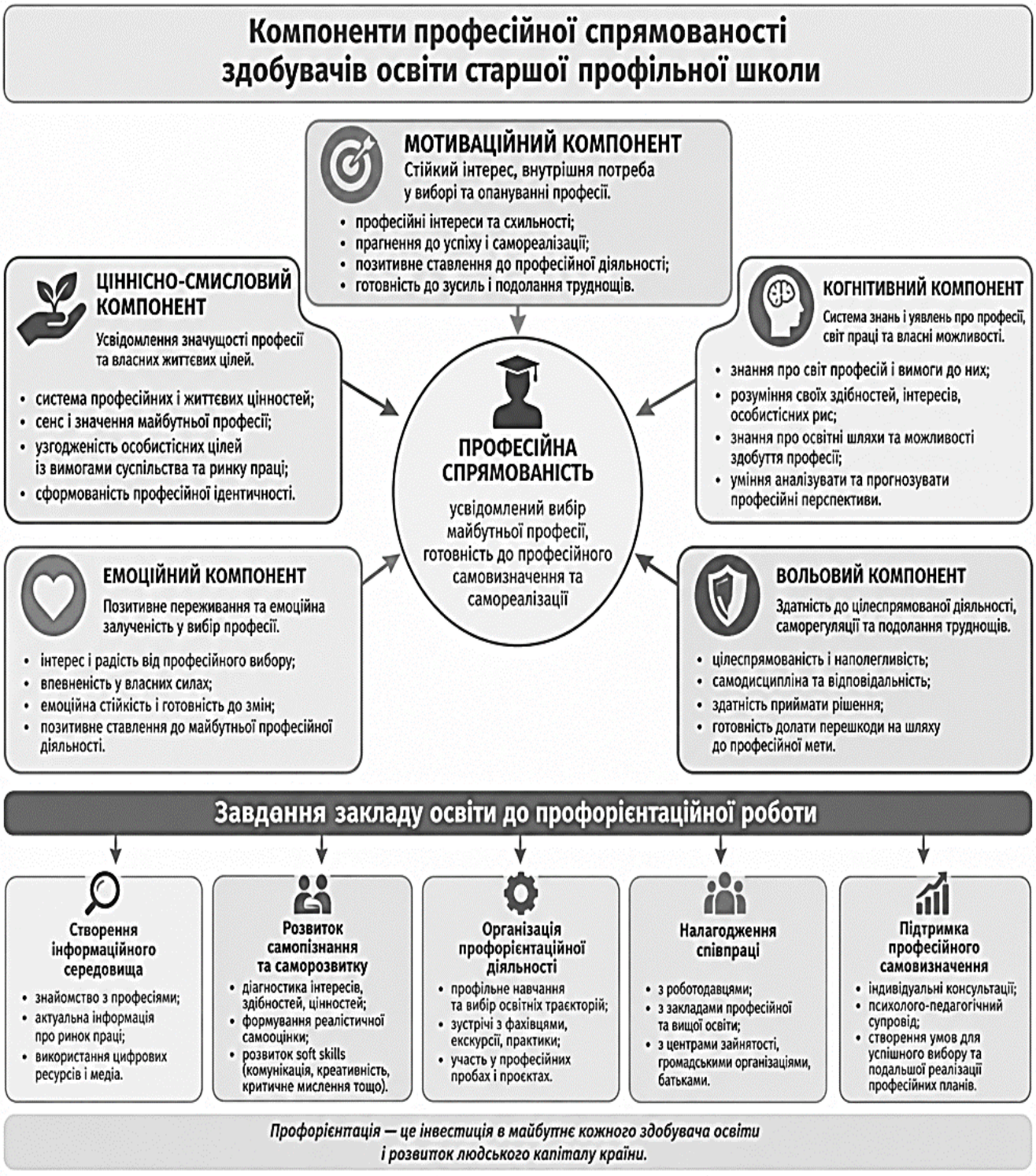

Рис. Структурно-функціональна модель формування професійної спрямованості здобувачів освіти старшої профільної школи

Отже, професійна спрямованість не може бути зведена лише до інтересу до професії. Вона передбачає цілісне ставлення особистості до професійного майбутнього. Зокрема, важливо розуміти не лише особливості кожного з компонентів, а й логіку профорієнтаційної роботи: від пізнання себе та світу професій до свідомого вибору освітньо-професійної траєкторії. Це і має стати

основним завданням формування професійної спрямованості учнів старшої профільної школи.

Профільна школа є особливим освітнім середовищем, оскільки навчання безпосередньо пов'язане з підготовкою до майбутньої професії чи обрання напрямку оволодіння знаннями, уміннями та навичками необхідними для продовження навчання у вищій школі. Тому сучасна профільна школа має стати середовищем, що створює особливі можливості для формування професійної спрямованості.

Першою особливістю є тісний зв'язок теоретичного навчання з практичною діяльністю. Здобувач освіти має можливість не лише отримувати інформацію про майбутню професію, а й практично випробовувати себе у професійній діяльності. Саме практичний досвід дає змогу перевірити правильність професійного вибору, усвідомити власні сильні та слабкі сторони, побачити перспективи подальшого розвитку.

Другою особливістю є поступове формування професійної ідентичності. У процесі навчання здобувач освіти починає сприймати себе не лише як учня, а як майбутнього фахівця. Важливу роль за цих умов відіграє професійна мова, ознайомлення з професійними стандартами, участь у практичній діяльності, взаємодія з представниками професії.

Третьою особливістю є значущість професійного середовища. На формування професійної спрямованості впливають не лише заняття, а й атмосфера закладу освіти, стосунки з педагогами, однокласниками, роботодавцями та фахівцями-практиками.

Четвертою особливістю є необхідність індивідуалізації професійного розвитку. Один і той самий педагогічний вплив може мати різну ефективність для різних здобувачів освіти. Тому важливо враховувати інтереси, здібності, цінності, попередній досвід та особистісні особливості молодої людини [5].

У сучасній педагогіці профільна школа виконує не лише функцію поглибленого вивчення окремих освітніх галузей, а й є важливим середовищем професійного самовизначення та особистісного розвитку здобувача освіти. Саме на цьому етапі учень отримує можливість глибше усвідомити власні інтереси, здібності, цінності та освітні потреби, співвіднести їх із вимогами сучасного суспільства й поступово визначити орієнтири свого професійного майбутнього. Тому формування професійної спрямованості доцільно розглядати не як одноразовий результат професійної орієнтації, а як тривалий і динамічний процес, в якому поєднуються самоусвідомлення, набуття компетентностей, практичний досвід та побудова індивідуальної освітньої траєкторії.

Завдання сучасного закладу освіти у профорієнтаційній роботі доцільно згрупувати за п’ятьма взаємопов’язаними напрямами:

1. Інформаційно-просвітницький – забезпечення доступу до актуальної інформації про професії, ринок праці, професійні вимоги й освітні можливості.

2. Діагностично-розвивальний – сприяння пізнанню здобувачами освіти власних здібностей, інтересів, цінностей, потреб і потенційних можливостей.

3. Практико орієнтований – організація профільного навчання, професійних проб, проєктної діяльності, зустрічей із представниками професій та екскурсій.

4. Партнерський – налагодження взаємодії між закладом освіти, батьками, закладами професійної та вищої освіти, роботодавцями й громадою.

5. Індивідуально-супровідний – надання консультаційної та психолого-педагогічної підтримки під час вибору профілю навчання, професії й подальшого освітнього маршруту.

Результатом реалізації цих завдань має стати сформована професійна спрямованість здобувача освіти, що виявляється в здатності:

– усвідомлювати власні професійні інтереси, цінності та можливості;

– співвідносити особисті прагнення з вимогами професій і потребами ринку праці;

– обґрунтовано обирати профіль навчання та майбутній професійний напрям;

– самостійно приймати рішення й відповідати за їх реалізацію;

– планувати подальшу освітню та професійну траєкторію.

Означений підхід передбачає зміщення акцентів із простого засвоєння знань на активну суб’єктну позицію учня. Він має не лише отримувати інформацію про професії, а й поступово формувати власне бачення професійного майбутнього, вчитися приймати обґрунтовані рішення, оцінювати власні можливості та відповідати за результати зробленого вибору. У цьому контексті ключову роль відведено створенню умов для розвитку міжособистісних, цифрових, комунікативних, дослідницьких та підприємницьких компетентностей, що забезпечують готовність молодої людини до подальшого професійного життя.

Водночас професійна спрямованість не може формуватися ізольовано від реального освітнього та соціального контексту. Вона розвивається тоді, коли учень має можливість випробувати себе в різних видах діяльності, виконувати практико-орієнтовані завдання, працювати над проєктами, взаємодіяти з фахівцями та представниками професійного середовища. Саме тому важливим компонентом профільної освіти стає поєднання навчальної діяльності з

професійними пробами, проєктною роботою, менторською підтримкою, партнерством із закладами професійної та вищої освіти, підприємствами, установами й громадськими організаціями.

З огляду на викладене вище, професійну спрямованість особистості доцільно розглядати як результат взаємодії кількох взаємопов'язаних складових: усвідомлення власних можливостей і потреб, сформованості позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку необхідних компетентностей та набуття практичного досвіду. Їхнє поєднання створює основу для поступового формування професійної ідентичності учня та його готовності до подальшого професійного самовизначення.

Важливим напрямом є також забезпечення інклюзивності та рівних можливостей для професійного самовизначення. Кожен учень має власні здібності, освітні потреби, темп навчання, життєвий досвід та індивідуальні перспективи. Тому профільна школа має створювати умови, за яких професійна траєкторія може бути адаптована до індивідуальних можливостей здобувача освіти. Диференційований підхід, педагогічна підтримка, адаптивні освітні технології та доступність навчальних ресурсів сприяють тому, що професійне самовизначення стає реальним для кожної дитини.

Логічним продовженням цього підходу є розвиток гібридних форм навчання та розширення партнерської взаємодії. Поєднання очного, дистанційного та змішаного навчання створює додаткові можливості для залучення до освітнього процесу фахівців, представників підприємств, наукових установ, громадських організацій та інших партнерів. Завдяки цьому учень отримує можливість ознайомлюватися з реальними професійними ситуаціями, виконувати практичні завдання та краще розуміти вимоги сучасного професійного середовища.

Ключовим механізмом реалізації означених підходів вважаємо формування індивідуальної освітньої та професійної траєкторії. Учень поступово переходить від позиції пасивного споживача освітніх послуг до позиції активного суб'єкта власного розвитку. Він визначає цілі, обирає освітні компоненти, накопичує досвід, аналізує результати та коригує подальші кроки. У цьому процесі особливого значення набуває професійне портфоліо, яке дає змогу систематизувати результати навчальної, проєктної, дослідницької та практичної діяльності, демонструвати сформовані компетентності й відстежувати особистісний прогрес.

Перехід від теоретичного розуміння професійної спрямованості до її практичного формування потребує відповідної організації освітнього процесу. Ефективним механізмом у цьому випадку є поетапне залучення учнів до

проєктно-орієнтованої діяльності. На початковому етапі доцільно організовувати завдання, спрямовані на виявлення інтересів і здібностей учнів, надалі – створювати умови для виконання професійно орієнтованих проєктів, а на наступних етапах – забезпечувати можливість представлення результатів, отримання зворотного зв'язку та їх рефлексивного осмислення [2]. Особливу роль у цьому процесі може відігравати менторство. Взаємодія з фахівцями-практиками дає змогу учням отримувати реалістичне уявлення про професію, її вимоги, можливості професійного розвитку та типові труднощі. Ментор не замінює педагога, а доповнює освітній процес практичним досвідом, професійними прикладами та індивідуальною підтримкою.

Поряд із цим важливим напрямом є професійна діагностика та кар'єрне консультування. Вони мають бути спрямовані не на нав'язування учневі певної професії, а на допомогу в усвідомленні власних інтересів, здібностей, цінностей та професійних очікувань. Результати діагностики доцільно використовувати як основу для подальшого педагогічного супроводу, а не як остаточний «вирок» щодо професійного майбутнього учня.

Вирішення окреслених вище завдань щодо формування професійної спрямованості учнів в умовах старшої профільної школи має зайняти провідне місце у діяльності освітнього кар'єрного радника – нового фахівця в системі середньої освіти України, який допомагає здобувачам освіти визначати свої інтереси, здібності та планувати подальшу освітню і професійну траєкторію. Проте і всі інші педагогічні працівники, які забезпечують освітній процес у старшій школі, мають комплексно підходити до процесу формування професійної спрямованості старшокласників завдяки викладанню навчальних предметів, здійснення виховної роботи, консультування та супровід, взаємодію з учнями та їхніми батьками. Для вирішення цього завдання для педагогів профільної школи може бути запропоновано низку тренінгових занять.

Програма тренінгових занять для вчителів старшої профільної школи «Формування професійної спрямованості учнів старшої профільної школи: технології, методики, практики»

Концептуальна основа програми

Тренінгова програма спрямована на розвиток професійної компетентності вчителів щодо організації профорієнтаційної роботи, підтримки професійного самовизначення учнів та формування в них усвідомленої готовності до вибору майбутньої професії й освітньо-професійної траєкторії. Варто будувати програму не лише як сукупність інформаційних занять про світ професій, а як

практичну систему оволодіння вчителями технологіями формування професійної спрямованості учнів – від виявлення інтересів і здібностей до прийняття обґрунтованих професійних рішень.

Мета програми

Розвинути в учителів профільної школи знання, уміння та практичні навички проєктування й реалізації освітніх ситуацій, що сприяють формуванню професійної спрямованості учнів, їхньому професійному самопізнанню, усвідомленню цінностей праці та готовності до професійного самовизначення.

Основні завдання:

– поглибити розуміння сутності, структури та закономірностей формування професійної спрямованості учнів;

– навчити вчителів виявляти професійні інтереси, мотиви, здібності й ціннісні орієнтації старшокласників;

– опанувати методики розвитку мотиваційного, ціннісно-смислового, когнітивного, емоційного та вольового компонентів професійної спрямованості;

– сформувати навички інтеграції профорієнтаційного змісту в навчальні предмети та профільне навчання;

– розвинути вміння організовувати професійні проби, практичні кейси, проєктну діяльність і рефлексію;

– навчити вчителів допомагати учням аналізувати професійні альтернативи й будувати індивідуальну освітньо-професійну траєкторію;

– сформувати навички взаємодії з батьками, закладами професійної та вищої освіти, роботодавцями й громадою;

– опанувати інструменти оцінювання динаміки професійної спрямованості учнів.

Очікувані результати

Після завершення тренінгу вчитель зможе:

1. Визначати основні компоненти професійної спрямованості учнів та добирати відповідні педагогічні засоби їх розвитку.
2. Використовувати діагностичні, мотиваційні, інтерактивні й рефлексивні методики.
3. Проєктувати профорієнтаційні заняття, професійні проби та міжпредметні завдання.
4. Створювати умови для усвідомленого вибору профілю навчання та майбутньої професії.
5. Допомагати учням співвідносити власні інтереси, цінності, здібності й можливості з вимогами професій.

6. Розробляти індивідуальні маршрути професійного самовизначення та інструменти моніторингу їх реалізації.

Тематичний план тренінгових занять

Пропонований обсяг програми – 30 академічних годин, із яких 6 годин відведено на опрацювання теоретичних засад, а 24 години – на практичну роботу, моделювання педагогічних ситуацій, виконання вправ та розроблення власних методичних матеріалів.

Рекомендована структура: 10 занять по 3 академічні години *(див. табл. 1).*

Таблиця 1

Рекомендована структура тренінгових занять

№ з/п	Тема заняття	Основний зміст і практичні завдання
1	Професійна спрямованість учня: сутність, структура, чинники формування	Поняття професійної спрямованості. Її відмінність від професійних інтересів, схильностей і готовності до вибору професії. Аналіз п’яти компонентів професійної спрямованості. Вправа «Портрет професійно спрямованого учня»
2	Учитель як суб’єкт професійного самовизначення учнів	Профорієнтаційний потенціал учителя-предметника. Педагогічна підтримка без нав’язування професійного вибору. Виявлення стереотипів і бар’єрів у профорієнтаційній роботі. Вправа «Від поради до партнерства»
3	Діагностика професійних інтересів, здібностей і мотивів старшокласників	Методи педагогічного спостереження, бесіди, анкетування, аналізу навчальних досягнень і творчих робіт. Виявлення професійних інтересів, сильних сторін та освітніх потреб. Практикум «Профіль професійних інтересів учня»
4	Формування мотиваційного компонента професійної спрямованості	Розвиток внутрішньої мотивації, пізнавального інтересу до професій, усвідомлення особистих мотивів вибору. Робота з невизначеністю та зовнішнім тиском. Вправи «Мої професійні мотиви», «Що мене спонукає діяти?»

Продовження таблиці 1

5	Ціннісно-смисловий компонент: професія як особистісна й суспільна цінність	Цінності праці, професійна етика, сенс діяльності, відповідальність і соціальна значущість професії. Узгодження особистих цінностей із професійними перспективами. Кейс «Висока зарплата чи справа до душі?»
6	Когнітивний компонент: пізнання світу професій і ринку праці	Вивчення змісту професій, професійних компетентностей, умов праці та освітніх маршрутів. Аналіз тенденцій зайнятості, цифровізації та появи нових професій. Практикум «Професія під мікроскопом»
7	Емоційний компонент: професійна впевненість і подолання страху вибору	Усвідомлення емоцій, самооцінка, професійна самоефективність, робота зі страхом помилки та невдачі. Підтримка учнів із низькою впевненістю у власних силах. Вправа «Мої сильні сторони та ресурси»
8	Вольовий компонент: цілепокладання, саморегуляція та відповідальність за вибір	Постановка професійних цілей, планування кроків, подолання труднощів, прийняття рішень. Формування навичок самостійного пошуку інформації та реалізації намірів. Практикум «Від професійної мрії до плану дій»
9	Педагогічні технології формування професійної спрямованості в освітньому процесі	Інтеграція профорієнтаційних завдань у навчальні предмети, міжпредметні проєкти, професійні проби, екскурсії, зустрічі з фахівцями, моделювання професійних ситуацій. Розроблення власного профорієнтаційного заняття
10	Індивідуальна траєкторія професійного самовизначення та оцінювання результатів	Проєктування індивідуального маршруту учня, консультаційна підтримка, взаємодія з батьками й партнерами. Моніторинг змін у професійних інтересах, мотивації та готовності до вибору. Підсумковий проєкт «Моя модель формування професійної спрямованості учнів»

Орієнтовна структура тренінгового заняття

Для забезпечення практичного спрямування доцільно використовувати єдину логіку організації занять:

1. Вступ і мотивація – 15 хвилин (вітання, актуалізація досвіду, визначення очікувань, вправа на налаштування групи).

2. Мінілекція та обговорення – 25 хвилин (опрацювання ключових понять, моделей, педагогічних підходів і методичних рекомендацій).

3. Практична робота – 60 хвилин (виконання вправ, аналіз кейсів, рольові ігри, моделювання профорієнтаційних ситуацій та робота в малих групах).

4. Перерва – 10 хвилин (відпочинок і неформальне спілкування учасників).

5. Методична лабораторія – 30 хвилин (розроблення інструментів для роботи з учнями: анкет, карток, алгоритмів, сценаріїв занять або завдань).

6. Рефлексія та підбиття підсумків – 10 хвилин (самооцінювання, визначення практичних висновків і планування застосування набутих умінь).

Загальна тривалість занять – 150 хвилин, або 3 академічні години по 50 хвилин. У разі потреби перерву можна збільшити, відповідно скоригувавши час інших блоків.

Матриця формування компонентів професійної спрямованості учнів

Важливо, щоб учителі не лише засвоїли окремі методики, а й розуміли, який компонент професійної спрямованості розвиває кожна педагогічна дія *(див. табл. 2).*

Таблиця 2

Матриця формування компонентів професійної спрямованості учнів

Компонент	Педагогічне завдання	Приклади методів і технологій
Мотиваційний	розвиток інтересу до професій, внутрішньої мотивації та бажання досліджувати власні можливості	мотиваційні кейси, професійні проби, зустрічі з фахівцями, проєктні завдання
Ціннісно-смисловий	усвідомлення значущості праці, професійних цінностей і особистого сенсу майбутньої діяльності	дискусії, аналіз професійних дилем, ціннісні карти, вправи з вибору пріоритетів

Продовження таблиці 2

Когнітивний	набуття знань про професії, вимоги до фахівців, освітні маршрути й ринок праці	дослідження професій, аналіз вакансій, інтерв'ю з фахівцями, професійні проєкти
Емоційний	розвиток упевненості, позитивного ставлення до самопізнання та здатності долати страх професійного вибору	рефлексивні вправи, ситуації успіху, портфоліо досягнень, психологічно безпечне обговорення
Вольовий	формування цілеспрямованості, наполегливості, саморегуляції та відповідальності за професійні рішення	індивідуальні плани, алгоритми ухвалення рішень, проєктна діяльність, самооцінювання поступу

Підсумковий практичний продукт тренінгу

За результатами програми кожен учасник або творча група вчителів розробляє модель формування професійної спрямованості учнів старшої профільної школи, яка містить:

– характеристику цільової групи учнів та їхніх профорієнтаційних потреб;

– діагностичні інструменти для вивчення професійних інтересів, мотивів і здібностей;

– комплекс вправ і завдань для розвитку п'яти компонентів професійної спрямованості;

– сценарій профорієнтаційного заняття або професійної проби;

– приклад інтеграції профорієнтаційного змісту у викладання навчального предмета;

– алгоритм підтримки індивідуального професійного самовизначення учня;

– критерії та індикатори оцінювання динаміки професійної спрямованості.

Для оцінювання результативності навчання вчителів доцільно застосувати вхідне й підсумкове самооцінювання компетентностей, аналіз розроблених методичних продуктів та демонстрацію фрагмента профорієнтаційного заняття.

Методичний акцент програми

Пропонуємо закласти в основу тренінгу принцип «Від розуміння професійного самовизначення учня – до вміння педагогічно супроводжувати його формування». Це означає, що кожне заняття має завершуватися конкретним інструментом, який учитель може використати у своїй практиці: діагностичною карткою, вправою, кейсом, алгоритмом консультації, сценарієм професійної проби або методикою рефлексії.

Отже, сучасна профільна школа має бути спрямована на формування не просто знаннєво підготовленого випускника, а свідомого, мотивованого, відповідального та здатного до професійного вибору і розвитку майбутнього фахівця, який розуміє власні перспективи та можливості, усвідомлює суспільну значущість своєї обраної професії та готовий адаптуватися до змін професійного середовища.

Висновки. Підсумовуючи викладене в дослідженні, зауважимо, що професійна спрямованість не повинна зводитися до одноразового вибору професії чи результатів тестування. Її формування – це поступовий процес розвитку інтересів, цінностей, знань, емоційної готовності та вольових якостей учня, який передбачає право на перегляд і уточнення власних професійних намірів.

Ефективність формування професійної спрямованості визначається не використанням окремого методу чи технології, а їхнім системним поєднанням. Проєктна діяльність, професійні проби, портфоліо, менторство, кар’єрне консультування, цифрові технології та партнерська взаємодія мають працювати як взаємопов’язані елементи єдиного освітнього середовища.

Формування професійної спрямованості у профільній школі є цілісним, послідовним і динамічним процесом, який потребує взаємодії учня, педагога, закладу освіти, батьків, професійної спільноти та соціальних партнерів. Його результатом має стати не просто вибір майбутньої професії, а формування здатності особистості усвідомлено визначати власну освітню та професійну траєкторію, розвивати необхідні компетентності, критично оцінювати власні можливості та бути готовою до професійного саморозвитку впродовж життя. Саме такий підхід відповідає сучасному розумінню профільної освіти як простору не лише академічної підготовки, а й особистісного та професійного становлення, визначає нові вимоги до педагогічного працівника, закладу освіти та оволодіння новими інструментами для формування професійної спрямованості старшокласників.

Перспектива подальших досліджень у сфері формування професійної спрямованості учнів старшої школи НУШ полягає в розробці нових дієвих

інструментів та технологій професійного самовизначення в освітньому процесі, а також створення сприятливих умов формування свідомого ставлення до вибору професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бордюк В. М. Технологія формування життєтворчих цінностей учнів педагогічного ліцею : монографія. Рівне: видавець О. Зень, 2012. 200 с.

2. Браславська О. Активізація професійного самовизначення учнів у закладах загальної середньої освіти : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2018. Ви. 1. С. 37–45.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 30.09.2026).

4. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.

5. Морін О. Л. Зміст процесу формування готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. № 1 (16). С. 199–206.

6. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О. В. Мельника. Київ : Четверта хвиля, 2009. Вип. № 1. 230 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7712/1/2.pdf (дата звернення: 30.09.2026).

Дата надходження до редакції: 09.10.2026